

4. Foerster F. W. Sexualethik und Sexualpädagogik / F. W. Foerster. – Kempten, 1952. – 428 s.
5. Kirby D. Sexuality Education: An Evaluation of Programs and Their Effects / D. Kirby. – N. J.: Network Publications, 1984. – 431 p.
6. Kluge N. Einführung in die Sexualpädagogik / N. Kluge. – Darmstadt, 1978. – 282 s.

REFERENCES

1. Kuznetsov A. G. Problemy polovogo vospitaniya v sovremennoi frantsuzskoi pedagogike (istoriya, analiz, teoriya i praktika). Aref. diss, kand. ped. nauk [Problems of sex education in modern French pedagogics (history, theory and practice)]. Moscow, 1974. 19 p.
2. Markuse G. One-Dimensional Man: Studies in the Ideology of Advanced Industrial Society (chapters from book) (Ukr.ed.: V. Kurganskyj. Odnovymirna lyudyna. Doslidzhennya ideologii rozvynutogo industrialnogo suspilstva (glavy z knygy). Suchasna zarubizhna socialna filosofiya: khrestomatiya [Modern foreign social philosophy: chrestomathy]. Kyiv, Lybid Publ., 1996, pp. 87–134
3. Panychok T. Problema statevogo vykhovannya shkolyariv u Federatyvniy Respublici Nimechchyna [Problem of pupils' sex education in German Federal Republic]. Stateva socializaciya ta pidgotovka uchnivskoyi molodi do simejnogo zhyttya u pedagogici ta shkilnij praktyci zarubizhnykh krayin. – Sex socialization and preparing youngsters for family life in pedagogics and school practice of foreign countries. Ternopil, Aston Publ., 2009, pp. 129–151.
4. Foerster F. W. Sexualethik und Sexualpädagogik. Kempten, 1952, 428 p.
5. Kirby D. Sexuality Education: An Evaluation of Programs and Their Effects. N. J.: Network Publications, 1984. 431 p.
6. Kluge N. Einführung in die Sexualpädagogik. Darmstadt, 1978. 282 p.

Стаття надійшла в редакцію 27.10.2018 р.

УДК 373. 091. 33 – 027. 22 : 398

DOI 10:25128/2415-3605.18.3.12

ЗИНОВІЙ СТЕЛЬМАЩУК

Orcid <https://orcid.org/0000-0001-9133-2876>

zistel@ukr.net

кандидат педагогічних наук, доцент

Тернопільський національний педагогічний університет

імені Володимира Гнатюка

м. Тернопіль, вул. В. Винниченка, 10

НЕЛІНІЙНИЙ ПІДХІД У ФОРМУВАННІ ДУХОВНИХ ЦІННОСТЕЙ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ МУЗИЧНОГО ФОЛЬКЛОРУ

Акцентовано увагу на нелінійному підході в сучасній шкільній освіті, який передбачає перехід від репродуктивної, традиційної педагогічної системи до новітньої, нелінійної з метою формування нової моделі особистості. Охарактеризовано поняття духовності в інтерпретації вчених, а також трактуванні християнства, яке основними, «вищими» духовними цінностями вважає віру, надію, любов, добро, красу, істину, мистецтво, творчість, жертовність й інші, що супроводжують людину упродовж усього її життя. Своїм корінням вони сягають глибокої давнини і базуються на чесній праці, морально-етичних засадах, відповідно до Закону Божого та природи і за своїми функціями забезпечують зв'язок не тільки з минулим, культурними традиціями, а й спрямовані на теперішні і майбутні реалії. Виходячи з цього відзначено вплив народної музичної спадщини на збагачення духовного світу особистості школяра позаяк в Україні помітно зросла національна самосвідомість народу, значно посилюється інтерес до традицій народної музичної творчості. Висвітлені інноваційні педагогічні технології формування духовних цінностей учнів засобами музичного фольклору із застосуванням нелінійного підходу в організації навчально-виховного процесу на заняттях в гуртках музично-естетичного циклу з учнями загальноосвітньої школи і позашкільних закладів освіти. Наведено результати експериментального дослідження, проведеного серед різновікових дитячих творчих колективів, для визначення ефективності впливу музичного фольклору на формування духовних цінностей сучасних школярів.

Ключові слова: нелінійний підхід в освіті, духовні цінності, музичний фольклор, календарно-обрядова творчість, навчально-виховний процес, школярі.

кандидат педагогических наук, доцент
Тернопольский национальный педагогический университет
имени Владимира Гнатюка
г. Тернополь, ул. В. Винниченко, 10

НЕЛИНЕЙНЫЙ ПОДХОД В ФОРМИРОВАНИИ ДУХОВНЫХ ЦЕННОСТЕЙ ШКОЛЬНИКОВ СРЕДСТВАМИ МУЗЫКАЛЬНОГО ФОЛЬКЛОРА

Акцентировано внимание на нелинейном подходе в современном школьном образовании, который предусматривает переход от репродуктивной, традиционной педагогической системы к инновационной, нелинейной с целью формирования новой модели личности. Дана характеристика понятия духовности в интерпретации ученых, а также трактовке христианства, которое основными, «высшими» духовными ценностями считает веру, надежду, любовь, добро, красоту, истину, искусство, творчество, жертвенность и др., которые сопровождают человека на протяжении всей его жизни. Своими корнями они достигают глубокой давности и базируются на честном труде, морально-этических принципах соответственно Закону Божьего, природы и за своими функциями обеспечивают связь не только с прошлым, культурными традициями но и направлены на сегодняшние и будущие реалии. Исходя из этого отмечено влияние народного музыкального наследия на обогащение духовного мира личности ученика поскольку в Украине заметно выросло национальное сознание народа, значительно усилился интерес к традициям народного музыкального творчества. Освящены инновационные педагогические технологии формирования духовных ценностей школьников средствами музыкального фольклора с применением нелинейного подхода в организации учебно-воспитательного процесса во время занятий в кружках музыкально-эстетического цикла с учениками общеобразовательной школы и внешкольных учреждений образования. Приведены результаты экспериментального исследования, проведенного среди разновозрастных детских творческих коллективов, для определения эффективности влияния музыкального фольклора на формирование духовных ценностей учащихся современной школы.

Ключевые слова: нелинейный подход в образовании, духовные ценности, музыкальный фольклор, календарно-обрядовое творчество, учебно-воспитательный процесс, школьники.

ZINOVYI STELMASHCHUK

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor
Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University
10 Vynnychenka Str., Ternopil

NONLINEAR APPROACH IN FORMING SPIRITUAL VALUES OF SCHOOLCHILDREN BY MEANS OF MUSIC FOLKLORE

Article studies nonlinear approach in modern school education system, which involves transition from the traditional pedagogical methods of learning to the newest one, such as nonlinear in order to create new model of personality. It characterizes the meaning of spirituality in works of scientists and the interpretation of the Christian traditions', "higher" spiritual values, such as faith, hope, love, truth, art, creativity, sacrifice, etc., which define a person during his or her life. Roots of human values reach deep in the past and are based on honest work, moral and ethical principles in accordance with God's Law and nature, connected not only with the past, cultural traditions, but also directed on present and future existence. Considered all mentioned above, research analyzes influence of folk music heritage on the development of student's spiritual world and personality, based on considerable increase in national self-consciousness of people, and interest to traditions of folk music in Ukraine. Scientific research shows innovative pedagogical technologies of building students' spiritual values by means of music folklore with providing of a nonlinear approach in the organization of the educational process during musical-aesthetic classes and after class activities with pupils of secondary schools and out-of-school educational institutions. The results of an experimental study conducted among children's creative teams of different ages to determine the effectiveness of music folklore influence on the formation of contemporary students' spiritual values are presented.

Keywords: nonlinear approach in education, spiritual values, music folklore, calendar-ritual folklore, educational process, schoolchildren.

Формування цінностей особистості в сучасних умовах глобалізації є актуальним завданням в системі освіти. Перед суспільством постає проблема становлення і розвитку людини, здатної до творчості і самостійної інноваційної діяльності, що, на думку вчених, повинна формуватись у нелінійному просторі.

В інтерпретації німецького вченого, засновника синергетики Г. Хакена нелінійність характеризується «не детермінованою причинно-наслідковою спрямованістю, а як результат перетину різних подійних потоків, які посилюють чи нейтралізують один одного, змінюють чи зберігають певні тенденції у версифікаційних рядах розгалуження» [11, с. 229].

Нелінійний підхід в освіті передбачає нову модель особистості. Для її творення необхідно відійти від репродуктивної, традиційної педагогічної системи до новітньої, нелінійної (В. Андрущенко, О. Вознюк, С. Гончаренко, Ю. Козелецький, Н. Кочубей, І. Предборська, Л. Ткаченко та ін.), яка дозволяє конструювати замість лінійного освітньо-виховного процесу – нелінійний: замість завершеного процесу навчання на певному етапі здобування освіти – продовження його протягом усього життя; замість знань умінь і навичок як кінцевий результат освіти – засвоєння новітніх технологій навчання як перманентного процесу; замість авторитарного педагогічного стилю вчителя – суб'єкт-суб'єктні відносини вчитель – учень; замість планового, однорідного, традиційного підходу до навчання – змінного, інноваційного, враховуючи індивідуальні смаки, потреби, можливості учня, який би постійно перебував у стані пошуку, формувався як винахідлива, творча особистість, здатна самостійно ухвалювати нестандартні рішення, розвивати нелінійний стиль мислення до навчання, пошукові орієнтації і творчий підхід до будь-якої діяльності.

«Мисленнєві процеси, – на думку С. Гончаренка, – в нелінійному стилі мислення не спростовують достойнства різних форм чи стилів мислення, вони їх розвивають, розсовують рамки їхньої сфери дії і надають процесу мислення гнучкості, динамічності, мобільності, інтегративності». І далі: «Синергетика передбачає перехід від лінійного мислення, яке характеризується розумінням розвитку як наперед заданого, жорстко детермінованого, який не має альтернативи, наявності прямої залежності між зовнішнім впливом на систему I і її поведінкою, до нелінійного, який допускає I множинність шляхів її розвитку» [3, с. 7]. Н. Кочубей зауважує, що у лінійній системі освіти чинився зовнішній вплив з боку суспільства, а в нелінійній переважає самовплив, самозміна [6, с. 29].

Мета статті – аргументувати ефективність нелінійного підходу у сфері формування духовних цінностей школярів, окреслити його напрямки та принципи.

Нелінійна система з її креативним підходом до світопізнання дає можливість застосувати нові ідеї в різних видах мистецтва: музиці, кіно, живописі, архітектурі, театрі, хореографії, специфіка яких є багатовимірною, розвиток яких має природно нелінійний характер.

У системі людських цінностей важливе місце відведено духовним цінностям, формування яких також може відбуватись у нелінійному просторі. Значний внесок у розробку і дослідження проблеми духовних цінностей особистості зробили філософи Аристотель, Платон, Р.-Г. Лотце, М. Бубер, М. Шелер, П.-Ф. Лінке, Е. Фромм та ін. Упродовж останнього десятиліття над проблемою становлення духовних цінностей сучасної людини-громадянина працюють О. І. Вишневський, П. М. Гусак та інші українські науковці.

Основою духовності більшість вчених вважають дух, який є джерелом енергії. Так, Л. Сидоренко під поняттям «дух» розуміє психічну силу почуттів, «які переживає людина у процесі сприйняття цінностей духовних, природи, літератури, музики, зображального мистецтва тощо» [8, с. 123].

С. Гончаренко стверджує, що особистості властивий індивідуальний спосіб вираження двох своїх фундаментальних потреб: «ідеальної потреби пізнання й соціальної потреби жити, діяти «для інших». Під духовністю переважно розуміють першу з цих потреб, під душевністю – другу. З категорією духовності співвідноситься потреба пізнання світу, себе, смислу і призначення свого життя. Людина духовна в тій мірі, в якій вона задумується над цими питаннями і прагне дістати на них відповідь» [2, с. 106].

У християнській традиції основними, «вищими» духовними цінностями вважаються віра, надія, любов, добро, краса, істина, мистецтво, творчість, жертвність й інші, які супроводжують людину впродовж усього її життя. Своїм корінням вони сягають глибокої давнини, базуються на чесній праці, морально-етичних засадах відповідно до Закону Божого та

природи і за своїми функціями забезпечують зв'язок не тільки з минулим, культурними традиціями, а й спрямовані на теперішні і майбутні реалії. На думку І. Огієнка, в майбутньому православного митрополита Іларіона, «родинне і шкільне та позашкільне виховання матиме високу результативність тоді, коли в змісті освіти відобразатимуться духовні цінності та національні традиції, звичаї, обряди» [7, с. 107].

Нині існують загалом сприятливі умови для формування духовних цінностей учнівської молоді. В Україні помітно зросла національна самосвідомість народу, значно посилюється інтерес до традицій народної музичної творчості.

З урахуванням цього фактора рекомендуємо учителям, вихователям, музичним керівникам учнівських творчих колективів пропонувати наступну тезу: в умовах проведення навчально-виховної роботи з школярами музичний фольклор може стати основним засобом естетичного впливу на духовний світ учнів, на сферу їх емоцій і почуттів, на їх морально-етичну поведінку в соціумі.

Сьогодні в Україні склались умови для збагачення і поповнення арсеналу музичного фольклору різноманітними високохудожніми зразками релігійної музики, пов'язаної з народними традиціями і обрядами. Отож, народна музична творчість і духовна музика повинні визначати зміст формування духовних цінностей школярів, тобто стати основою знань, умінь і навичок, оволодіння якими необхідне для їх повноцінного культурного й інтелектуального розвитку протягом усього життя.

Аналізуючи сучасний навчально-виховний процес, зокрема, в початковій школі, констатуємо, що уроки музичного мистецтва і позакласна музично-виховна робота є найбільш доступною формою залучення дітей до цінностей національної культури. «В умовах класно-позакласної навчально-виховної роботи музичний фольклор, з яким діти ознайомлюються, як правило, вже з раннього дитинства шляхом пасивної і активної участі у проведенні різноманітних календарно-обрядових і релігійних свят, може стати основним дійовим засобом естетичного впливу на духовний світ молодших школярів» [10, с. 34].

Як відомо з історичних джерел, музична творчість українського народу зароджувалась в надрах трудової діяльності і впродовж століть була тісно з нею пов'язана. У піснях, інструментальній музиці, танцях, обрядах, традиціях відображався побут людей, їх ментальність, побутові і культурні звичаї, відтворювались історичні події.

Найбільш яскраво і рельєфно проходить через український фольклор тема праці. Не випадково в народній пам'яті краще від усіх збереглась календарно-обрядова творчість. Календарно-обрядові пісні настільки викристалізувались, що стали досить простими за своєю інтонаційною будовою, формою, фактурою. Досліджуючи інтонацію цих пісень, Ф. Колесса стверджував, що мелодії колядок, щедрівок, гаївок, веснянок, жнивварських і весільних пісень, мелодії дитячих ігор відзначаються вузьким діапазоном: «Зустрічаємо цілу групу старовинних веснянкових мелодій в межах малої терції... Мелодії гаївок побудовані на кварті або мажорній та мінорній квінті, ... мелодії колядок і щедрівок не виходять за межі сексти» [5, с. 359].

Щоправда є мелодії і з ширшим діапазоном. Утім, на думку М. Гордійчука, «такий їх обсяг є результатом подальших інтонаційних нашарувань, які виникли в процесі тривалого побутування» [4, с. 10]. Календарно-побутові пісні, крім того, виражені простим метро-ритмом, одночастинною або куплетною формою. Вони яскраво мелодичні, виразні, тому легко сприймаються і вивчаються дітьми різного віку.

Загальновідомо, що народне музичне мистецтво побутує в синкретичних формах. Враховуючи це, учитель музичного мистецтва, керівник вокального (музичного) гуртка позашкільних закладів освіти в процесі навчально-виховної роботи не тільки зосереджується на вивченні мелодики, мелосу, метроритміки, поглибленому проникненні у літературний текст календарно-обрядових пісень, а й вплітає їх у загальну сценарну канву народних і релігійних свят, де діти беруть безпосередню участь у масових народних діях, накопичуючи досвід освоєння традиційних народних звичаїв і обрядів.

Таким чином, календарно-обрядові традиції, в тому числі їх пісенний пласт як найдавніше фольклорне джерело, може бути одним із дієвих жанрів музичного фольклору, відмінним стартовим майданчиком у процесі формування духовних цінностей школярів.

Експериментальне дослідження, яке проводилося нами на базі дитячого народного театру-пісні «Співаночка», до складу якого входять діти різновікових груп, а саме: вокальні

ансамблі: «Котасики» (молодша група віком від 6 до 8 років), «Родзинки» (середня група дівчат віком від 9 до 11 років), «Малі галичани» (середня група хлопців віком від 9 до 11 років), «Співаночка» (старша група віком від 12 до 15 років) Центру творчості дітей та юнацтва м. Тернопіль з метою визначення ефективності впливу музичного фольклору, зокрема календарної обрядовості, на формування духовних цінностей школярів, показало, що всебічне освоєння її зразків, за умови цілеспрямованої організації педагогічної діяльності через різноманітні форми і види гурткової роботи, дає позитивні результати.

У процесі дослідно-експериментальної роботи учні знаходили в селах, де проживають їхні родичі, людей старшого покоління – носіїв народних традицій і в процесі невимушеного спілкування знайомилися з фондами календарної обрядовості. Значна увага в ході експериментальної роботи приділялась активній, безпосередній участі дітей у релігійних святах: Різдво Ісуса Христа, Старий Новий рік, Великодень, Трійця («Зелені свята», Івана Купала. Діти розучували колядки щедрівки веснянки, гаївки, купальські пісні, ігри, інші обрядові пісні, поетичні тексти, писали сценарії, виготовляли костюми, складали графіки виступів, обирали сценічні майданчики, виготовляли запрошення.

Система спеціальних завдань в анкетах, психолого-педагогічні спостереження виявили, що учасники творчих колективів з радістю, великим емоційним піднесенням і задоволенням брали участь у всіх музично-театралізованих дійствах, що проводились як безпосередньо в навчальних закладах, так і в селах під час відзначення святкових дат.

Підсумки спеціальних опитувань, бесід, анкетувань учнів, а також безпосереднього емпіричного педагогічного спостереження переконали нас у тому, що освоєння дітьми музичного фольклору загалом і календарної обрядовості зокрема ефективно впливає на формування їх духовних цінностей, естетичного ставлення до оточуючої дійсності. У реципієнтів більш осмисленим стало сприймання різних музичних творів (не тільки фольклорних), виразнішими, чіткішими стали художньо-естетичні запити і нахили дітей, посилилась їх загальна емоційність, музична творчість, чуйність, доброзичливість, повага, любов, доброта і довіра один до одного, прагнення до естетизації, категорії прекрасного, у них зріс рівень індивідуальної особистісної культури тощо.

Так, якщо на початку експерименту кількість учнів з високим рівнем формування духовності становила 35 %, то в кінці експерименту вона зросла до 83 %. Дітей з низьким рівнем не виявилось. У контрольних групах (вокальних гуртках) результати дослідження не показали динаміки зростання. Кількість учнів з високим рівнем зросла лише на 24 %.

Після завершення дослідження ми прийшли до таких висновків.

Сьогодні в Україні відродились календарно-обрядові дійства з різноманітною атрибутикою: піснями, танцями, інструментальною музикою, іграми, театралізованими костюмованими вуличними і сценічними виставами за участю сільської і міської учнівської молоді та дорослих. Залучення дітей різновікових категорій разом з батьками до цього пласту народної музичної творчості, безсумнівно, дає позитивні результати у формуванні духовних цінностей і не тільки в активних учасників експериментального процесу, а й пасивних – глядацької аудиторії.

Музичний фольклор і, зокрема календарно-обрядовий матеріал, уведений в програму уроків музичного мистецтва, позашкільних дитячих творчих колективів, вокальних, танцювальних, музичних і театральних гуртків, за всіма своїми компонентами (доступність, морально-естетична цінність, навчально-виховні і психолого-педагогічні можливості тощо) є тим фундаментом, на якому повинні формуватися духовні цінності сучасної учнівської молоді.

Важливу роль у процесі формування зазначених якостей особистості може відіграти така форма роботи, як пошук і фіксація зразків фольклорного матеріалу. Певною мірою це стосується, на перший погляд, більше школярів сільської місцевості. Утім, як показали результати експериментального дослідження, таку роботу успішно проводили й учні міських шкіл, родичі котрих проживають в селі. Вказана колективна форма роботи учителя, керівника творчого мистецького колективу позашкільних закладів освіти з учнями та їхніми батьками формує вагому ознаку духовності – національний тип ментальності, властивий певному сімейному колу, етнічному регіону, району, місту, селищу, селу.

Ефективність впливу музичного фольклору на формування духовних цінностей школярів може бути досягнута, якщо освоєння його буде відбуватися в тісному синкретичному

взаємозв'язку з вокально-хоровим, інструментальним, танцювальним, театральним, образотворчим жанрами і видами мистецтва.

Зазначені вище та інші новітні педагогічні технології навчально-виховної роботи учителя музичного мистецтва, художнього керівника мистецького дитячого гурту, характер і зміст такої колективної творчої діяльності допоможуть відкрити перспективи використання багатющого, глибинного і не до кінця освоєного фольклорного матеріалу в формуванні духовних цінностей учнівської молоді.

Загалом питання формування духовних цінностей школярів засобами музичного фольклору органічно пов'язані з нелінійним простором, оскільки у загальній синергетичній педагогічній системі творча діяльність супроводжується рельєфними, динамічними, стрибкоподібними мислительними процесами, що є явними ознаками нелінійності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андрущенко В. П. Освіта в пошуках нових стратегій мислення / В. П. Андрущенко // Вища освіта України. – 2003. – № 2. – С. 5–6.
2. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник / С. У. Гончаренко. – К.: Либідь, 1997. – 374 с.
3. Гончаренко С. У. Формування нелінійного (синергетичного) мислення учнів / С. У. Гончаренко // Професійно-технічна освіта. – 2012. – № 2. – С. 3–7.
4. Гордійчук М. С. Фольклор і фольклористика / М. С. Гордійчук. – К.: Музична Україна, 1979. – 252 с.
5. Колесса Ф. М. Характеристика української народної музики / Ф. М. Колесса // Колесса Ф. М. Музикознавчі праці / Підгот. до друку, вступ. стаття і прим. С. Грици. – К.: Наукова думка, 1970. – С. 357–365.
6. Кочубей Н. В. Нелінійне мислення в освіті / Н. В. Кочубей // Філософські абрисы сучасної освіти: монографія; за заг. ред. І. Предборської. – Суми: ВТД «Університетська книга», 2006. – С. 29–41.
7. Огієнко Іван / Упоряд. та наук. ред. Д. Герцюк, П. Сікорський. – Львів, 2012. – 192 с.
8. Сидоренко Л. Формування духовних цінностей як філософська, психолого-педагогічна проблема / Л. Сидоренко // Молодь і ринок. – 2011. – № 2 (73). – С. 121–126.
9. Стельмашук З. М. Календарно-обрядова творчість як основа музично-естетичного виховання шкільної молоді / З. М. Стельмашук // Духовні скарби українського народу в житті молоді. Збірник статей і матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції, присвяченої 5-річчю тернопільського товариства «Вертеп». – Тернопіль: МП «Чумацький шлях», 1994. – С. 162–164.
10. Стельмашук З. М. Шляхи удосконалення культурологічної роботи вчителя початкової школи / З. М. Стельмашук // Підготовка майбутніх учителів до реалізації Державного стандарту початкової загальної освіти. Матеріали регіонального науково-практичного семінару; за заг. ред. В. М. Чайки. – Тернопіль: ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2013. – С. 34–36.
11. Хакен Г. Информациа и самоорганизация: макроскопический подход к сложным системам / Г. Хакен. – М.: Мир, 1991. – 240 с.

REFERENCES

1. Andrushchenko V. P. Osvita v poshukakh novykh stratehiy myslennya [Education in searching new strategies]. Vyshcha osvita Ukrayiny, 2003, vol. 2, pp. 5–6.
2. Honcharenko S. U. Ukrayinskyu pedahohichnyy slovnyk [Ukrainian pedagogical dictionary]. Kyiv, Lybid, 1997, 374 p.
3. Honcharenko S. U. Formuvannya neliniynoho (synerhetychnoho) myslennya uchniv [Formation of nonlinear (synergetic) children's thought]. Profesiyno-tekhnichna osvita, 2012, vol. 2, pp. 3–7.
4. Hordiychuk M. S. Folklor i folklorystyka [Folklore and study of folklore]. Kyiv, Muzychna Ukrayina, 1979, 252 p.
5. Kolessa F. M. Kharakterystyka ukrayinskoyi narodnoyi muzyky [Characteristic of Ukrainian national music], Kolessa F. M. Muzykoznavchi pratsi, Pidhot. do druku, vstupa. stattya i prym. S. Hrytsy. Kyiv, Naukova dumka, 1970, pp. 357–365.
6. Kochubey N. V. Neliniyne myslennya v osviti [Nonlinear thought in education] Filosofski abrysy suchasnoyi osvity: monohrafiya; za zah. red. I. Predborskoyi. [Philosophical cutouts of modern education: monograph; ed. by I. Poborskaya]. Sumy, VTD «Universytetska knyha», 2006, pp. 29–41.
7. Ohiyenko Ivan, Uporyad. ta nauk. red. D. Hertsyuk, P. Sikorskyu. Lviv, 2012, 192 p.
8. Sydorenko L. Formuvannya dukhovnykh tsinnostey yak filosofska, psykholoho-pedahohichna problema [Formation of spiritual values as philosophic, psychological and pedagogical problem]. Molod i rynek, 2011, vol. 2 (73), pp. 121–126.
9. Stelmashchuk Z. M. Kalendarno-obryadova tvorchist yak osnova muzychno-estetychnoho vykhovannya shkilynoi molodi [Calendar and ritual folklore as the basis of pupil's musical and aesthetic education].

- Dukhovni skarby ukrajinskoho narodu v zhytti molodi. Zbirnyk statey i materialiv Vseukrayinskoyi naukovo-praktychnoyi konferentsiyi, prysvyachenoyi 5-richchyu ternopilskoho tovarystva «Vertep». [Spiritual treasures of Ukrainian people in the life of youth. Collection of articles and materials of the Ukrainian scientific and practical conference devoted to the 5th anniversary of the Ternopil association "Vertep"]. Ternopil, MP «Chumatskyy shlyakh», 1994, pp. 162–164.
10. Stelmashchuk Z. M. Shlyakhy udoskonalennya kulturolohichnoyi roboty vchytelya pochatkovoyi shkoly [Ways of improvement of primary education teacher's cultural work]. Pidhotovka maybutnikh uchyteliv do realizatsiyi Derzhavnogo standartu pochatkovoyi zahalnoyi osvity. Materialy rehionalnoho naukovo-praktychnoho seminaru; za zah. red. V. M. Chayky [Preparation of future teachers for realization of the State standart of primary education. Materials of the regional scientific and practical seminar; ed. by V. M. Chayka]. Ternopil, TNPU im. V. Hnatyuka, 2013, pp. 34–36.
 11. Khaken G. Informatsiya i samoorganizatsiya: makroskopicheskii podkhod k slozhnym sistemam [Information and self-organization: macroscopic approach to complicated systems]. Moscow, Mir, 1991, 240 p.

Стаття надійшла в редакцію 22.10.2018 р.

УДК 78:37.091.32+37.015.31:37.091.212-053.6

DOI 10.25128/2415-3605.18.3.13

НАТАЛІЯ ШАТАЙЛО

ORCID.ORG/0000-0003-4247-2391

nvodesa@gmail.com

старший викладач

КЗВО «Одеська академія неперервної освіти

Одеської обласної ради»

м. Одеса, пл. Михайлівська, 17

СТРУКТУРНІ КОМПОНЕНТИ ФОРМУВАННЯ УМІНЬ ОБРАЗОТВОРЕННЯ МОЛОДШИХ ПІДЛІТКІВ НА УРОКАХ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

Проаналізовано дослідження, в яких обґрунтовано структурні компоненти формування умінь учнів підліткового віку у шкільній та позашкільній практиці мистецької освіти. Визначено особливості компонентної структури формувальних процесів, які споріднені з умінями образотворення, а саме: творчого самовираження, образотворчої діяльності, творчих умінь, креативності як загальної творчої здатності. Зазначено, що у розумінні компонентної структури формування умінь образотворення варто зосереджувати увагу на гранях художньої діяльності як відображенні власного «Я» особистості через художні образи та їх інтерпретацію. Вказано на актуальність послідовного розгортання компонентів змісту музичної освіти в навчальному процесі, що включає музичний досвід, музичну грамотність, музично-творчий розвиток. Наведено узагальнення щодо моделювання творчого процесу, ключем до якого є художній задум як прототип «продукту» образотворення та результат художньо-образного мислення суб'єкта. Акцентовано увагу на ціннісно-орієнтаційному компоненті, що регулює потреби та мотиваційні дії підлітків, здатність розуміти і цінувати мистецтво. Віднайдено взаємозв'язок між структурними компонентами креативності (асоціативно-образне мислення, творча уява, художня спостережливість, арт-самовираження) та формуванням умінь образотворення. Виявлено основні напрямки процесу формування умінь образотворення молодших підлітків. Перший з них пов'язаний з операційними процесами мислення, зокрема художньо-образного мислення (аналіз, синтез, порівняння, узагальнення та ін.), що передбачає генерацію у свідомості образів, взятих із раніше набутого досвіду підлітка, появу асоціацій, уявлень, які базуються на культурній ерудиції та наявності базового мистецького тезаурусу. Другий – передбачає наявність умінь проводити паралелі між художніми образами різних видів мистецтва та дійсністю, синтезуючи нові образи. Вкрай важливим для здійснення процесу образотворення є також умінь інтерпретувати образність творів мистецтва у процесі мистецько-інтегрованої діяльності. Третій напрямок безпосередньо залежить від емоційно-чуттєвого сприймання та інтерпретації художніх образів. Реалізація даного напрямку передбачає художньо-образне осягнення мистецького твору та виявлення особистісного ставлення до нього. Тож емоційний чуттєво-інтелектуальний процес образотворення спричиняється ціннісними судженнями (етичними, естетичними, духовними). Четвертий напрямок реалізується через формування в молодших підлітків умінь застосовувати різні виразні засоби образотворення та характеризується багатоваріантністю способів художньо-творчого самовираження. Визначено структурні компоненти